

УДК 28 : 246.7

С. В. Филипчук,*кандидат історичних наук, доцент кафедри релігієзнавства і теології Національного університету «Острозька академія»*

ФЕСТИВАЛІ ХРИСТІЯНСЬКОГО КІНО ЯК ЗАСІБ МІСІОНЕРСЬКОЇ РОБОТИ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕРКОВ

У статті аналізується позиція християнських церков щодо сучасного кінематографу. Висвітлюється діяльність кінофестивалів «Покров» і «Світло». Виділяються форми та методи післяфестивальної місіонерської роботи церков.

Ключові слова: кіно, фестиваль, церква, місіонерство.

ФЕСТИВАЛИ ХРИСТИАНСКОГО КИНО КАК СРЕДСТВО МИССИОНЕРСКОЙ РАБОТЫ УКРАИНСКОЙ ЦЕРКВИ

В статье анализируется позиция христианской церкви относительно современного кинематографа. Освещена деятельность кинофестивалей «Покров» и «Свет». Выделяются формы и методы послефестивальной миссионерской работы церкви.

Ключевые слова: кино, фестиваль, церковь, миссионерство.

CHRISTIAN FILM FESTIVALS AS THE MEANS OF MISSIONARY WORK OF UKRAINIAN CHURCHES

The position of Christian churches on modern cinematography is analyzed in the article. The activity of such film festivals as «Pokrov» and «Svitlo» is elucidated. The forms and methods of after-festival missionary work of the churches are distinguished.

Keywords: cinematography, festival, church, missionary work.

Кіно, поруч із телебаченням та Інтернетом, є одним із найпотужніших чинників глобалізації у сучасній постмодерній культурі – культурі зображення. Кіно в сучасну добу є творцем і пропагандистом системи цінностей та моделей поведінки, відтак є глобальним вихователем, що переважно орієнтується на молодь як активного споживача. Безперечно, що кіно – один з наймогутніших засобів впливу на психіку глядача. У процесі перегляду фільмів людина рідко зупиня-

ється, на відміну від читання книг, щоби осмислити побачене й почуте. Отже, кіно призводить до механічного запам'ятовування інформації, автоматичного сприйняття «на віру» готового інформаційного продукту.

Розуміючи впливовість кіно на глядача, воцерковленої, наближеної до церкви чи невіруючої людини, теологи, церковні діячі осмислюють спектр питань, які складають проблематику взаємодії церкви та новітніх медіа. Водночас простежується недостатність вивчення цієї сфери в сучасній науці. Так, дослідження таких учених, як М. Балаклицький, А. Бойко, М. Петрушкевич, Л. Филипovich, М. Чиренков та ін. висвітлюють окремі аспекти взаємодії церкви та постмодерної культури. Відтак актуальність нашої розвідки не викликає заперечень.

Метою нашої статті є аналіз позиції церков щодо новітніх медіа, зокрема кінематографу, богословського окреслення форм і меж їх використання з місіонерською метою, а також опис діяльності кінофестивалів «Покров» та «Світло».

Церква, розуміючи переваги і недоліки кіно як форми масової культури, надає свою оцінку та поради щодо застосування кінематографу як засобу місіонерської праці. Так, найбільш розробленою у теоретичному плані є позиція Римо-католицької церкви. Найголовніші документи РКЦ про пресу, радіо, телебачення, Інтернет та інші медіа опубліковані в ґрунтовному виданні «Церква і соціальна комунікація», яке містить енцикліки, документи, папські послання, присвячені актуальним проблемам сучасних медіа та ролі церкви в використанні цих форм маскультури для душпастирювання вірних.

Зокрема, в документі 1993 р. «Відео- та аудіокасети у формуванні культури й свідомості» папа Іван Павло II, говорячи про «нову культуру», яку витворили сучасні ЗМІ, наголошує, що церква «повинна провадити євангелізацію цієї нової культури і мовою цієї культури висловлювати незмінні правди Євангелія» [3, с. 322]. З нагоди 100-річного ювілею кіно та до Всесвітнього дня комунікації папа Іван Павло II у документі «Кіно – рушій культури і джерело цінностей» (1995 р.) так оцінює роль кінематографу в сучасному світі: «Дуже часто він може навіювати людям, особливо молоді, певні рішення чи певну поведінку, промовляючи до глядачів не так словами, як конкретними подіями, що виражені в образах, здатних глибоко впливати на свідомість і підсвідомість» [4, с. 396]. Підтверджуючи позицію, висловлену в багатьох інших попередніх документах, папа наголошує, що «Церква закликає режисерів, продюсерів, усіх працівників складного й різноманітного світу кіно, які вважають себе християнами, діяти

у цілковитій згоді з власною вірою і сміливо докладати всі сили і весь свій професіоналізм задля того, щоб християнське послання — цебто Добра Новина спасіння, звернена до кожної людини, — було щораз більше присутнім у сучасному світі» [4, с. 399].

УПЦ МП, керуючись у своїй соціальній позиції та діяльності «Основами соціальної концепції РПЦ» (2000), стверджує, що «культурні традиції допомагають збереженню і примноженню духовної спадщини в світі, що нестримно змінюється. Це відноситься до різних видів творчості: літератури, образотворчого мистецтва, музики, архітектури, театру, кіно. Для проповіді про Христа придатні будь-які творчі стилі, якщо намір художника є щиро благочестивим і якщо він зберігає вірність Господу» [8, с. 54].

Реальною реалізацією положення про використання кіно як засобу місіонерської роботи є християнські кінофестивалі. Так, у жовтні 2003 р. був проведений перший «Міжнародний фестиваль православного кіно «Покров». Засновником фестивалю є УПЦ МП, зосібна: голова об'єднаного журі фестивалю – митрополит Бориспільський і Броварський Антоній, керуючий справами УПЦ, ректор Київської духовної академії і семінарії; керівник проекту і голова журі – керівник Синодального відділу щодо роботи з молоддю єпископ Обухівським Іона (Черепанов), намісник Свято-Троїцький Іонійського монастиря; генеральний директор фестивалю – протоієрей Олександр Акулов; президент заходу – народний депутат України Андрій Деркач; голова журі – голова правління ПАТ телеканалу «Інтер» Єгор Бенкендорф [14, с. 5–12]. Організатором заходу є Свято-Троїцький Іонійський монастир. У «Положенні» про кінофестиваль метою і завданнями фестивалю визначена допомога авторам і виробникам православних кіно- і телефільмів, а також популяризація фільмів християнського змісту.

Журі фестивалю формується до початку конкурсних переглядів, до його складу входять представники УПЦ, а також відомі діячі вітчизняної і зарубіжної культури. Голова і співголова журі затверджується Митрополією УПЦ спільно з засновниками фестивалю; обов'язкова умова – непарна кількість членів журі. Голова журі володіє двома голосами. Член журі не може бути одночасно учасником конкурсу. Після обговорення конкурсних робіт журі проводить голосування. Журі оцінює програми за номінаціями, які визначаються за чотирма категоріями: ігрові, документальні, короткометражні й анімаційні фільми [10].

За десять років свого існування кінофестиваль «Покров» продемонстрував глядачеві більше 500 фільмів християнського змісту з

багатьох країн світу. Так, 14–17 жовтня 2004 р. у Києві відбувся II фестиваль, де в столичному Будинку кіно на суд глядачів представили близько 30 документальних і художньо-документальних фільмів виробництва України, Росії, Білорусі, Грузії, Болгарії. Основна мета фестивалю була означена як «показ кінопродукції, що відображає суть православної віри, розповідає про традиції святої Церкви та про духовну історію нашого народу». Були показані роботи, що розповідають про християнські святині та проблеми й духовні пошуки християн, були й такі, які в прямому значенні православними не назвеш. Так, скажімо, російський фільм «Дива і таємниці» про Іллю Попеніна – юнака, який, страждаючи на церебральний параліч і будучи прикутий до візка, живе повноціннішим життям, ніж багато його здорових однолітків, пише книжки. Або ж фільм «Спогади в саду», заснований на останньому прижиттєвому інтерв'ю геніального Інокентія Смоктуновського, який вбачав одне з завдань актора в тому, щоб «у кожному образі пізнавати самого себе» і, наприклад, в образі Іудушки Головлева знаходив можливість показати, «що якщо ти відступаєш від Бога, ти відступаєш від самого себе». У рамках фестивалю показ цих робіт сприймався органічно, оскільки об'єднувала їх наявність етичного стержня, спроба осмислити справжнє призначення людини, пріоритет морального начала, а не видовищності [5, с. 7].

З 11 по 14 жовтня 2013 р. у Києві відбувся XI Міжнародний фестиваль православного кіно «Покров», присвячений святкуванню 1025-річчя Хрещення Русі. До конкурсної програми увійшла 61 стрічка, створена за останні два роки в різних країнах світу. У рамках фестивалю було проведено круглий стіл на тему «Як створювати короткометражне кіно». Також відбулася низка творчих зустрічей з відомими акторами та режисерами-учасниками «Покрова». Серед гостей фестивалю були: Джаба Руадзе та Заза Мерабішвілі (режисери фільму «Ікона»), Анатолій Пашинін та Нато Гагнідзе (актори, що зіграли у фільмі «Ікона»), Наталя Назарова (режисер та сценарист фільму «Дочка»), Володимир Мішуков (актор фільму «Дочка»), Скатерина Гусева, Олексій Шевченков, Олександр Яцко, Володимир Гостюхін, Віталій Безруков, Андрій Самінін (актори фільму «Лука») та інші. Вперше на спеціальному сайті «Покрова» здійснювалася пряма онлайн-трансляція фільмів-конкурсантів. За уподобану стрічку можна було проголосувати в соціальних мережах. Такі новації дозволили глядачам, у тому числі й неповносправним, стати активними учасниками кінофоруму. Під час урочистого відкриття XI Міжнародного фестивалю православного кіно відбулася світова прем'єра повноме-

тражного художнього фільму «Лука» про православного єпископа та видатного хірурга владика Луку (Войно-Ясенецького) [2].

Переможцями кінофестивалю стали: в номінації «анімаційне кіно», І премія – фільм «Повість врем'яних літ», реж.: Марія Ховенко, Інґа Монаєнкова, Росія; в номінації «короткометражні фільми», І премія – фільм «Хлопчики», реж. Ілля Казанков, Росія; в номінації «документальне кіно», І премія – фільм «Архімандрит», режисер: Єжи Калина, Польща; в номінації «ігрове кіно», І премія – фільм «Диригент», реж. Павло Лунгин [13].

В інтерв'ю журналу «Фома в Україні» єпископ Йона (Черепанов), головний редактор молодіжного журналу «Отрок.іа», дав наступне визнання поняттю сучасне православне кіно: «Характерна риса православного кінематографа, який зародився в кінці 1980-х – на початку 1990-х рр. – набір перехідних із фільма в фільм стереотипів. Тривалі покази свічок, облич, які моляться в супроводі печальної музики, куполи, храми, пейзажі з монастирями тощо. Зараз, мені видається, цей формат відходить у минуле. ... З'явилося покоління молодих режисерів, які знімають фільми у форматі, який звичний для сучасного глядача. В православному кіно головне не форма, а зміст: глибинні питання буття, проблеми совісті, покаєння, чесноти, гріха» [1]. Водночас, єпископ Йона наголошує, що православне кіно повинно бути якісним з точки зору законів жанру і технології, адже тільки таким чином його дивитиметься сучасний глядач. «Православність» кінокартини, на думку протоієрея Олександра Акулова, – це: місіонерська суть, адже кіно має приваблювати людей не тільки воцерковлених, але й тих, які вважають себе православними, але такими по суті своїй не є; високий рівень культурно-морального цензу, соціальне явище [1].

Фестивалем робота з місіонерського використання такого засобу як кіно не завершується. Так, післяфестивальна робота полягає в проведенні показів православного кіно «Покров» у містах України. Зокрема, щоб стимулювати такого роду роботу засновниками був оголошений конкурс на «Краще проведення виїзного фестивалю «Покров» у вашому місті», в результаті якого на ХІІ фестивалі буде оголошений переможець, який заплановано відбудеться 12 жовтня 2014 р. Для організації виїзного фестивалю «Покров» необхідно виконати наступні умови: отримати благословення правлячого єпископа і заручитися підтримкою місцевого священноначалія; здобути підтримку місцевих властей і ЗМІ; знайти вмісткий зал, обладнаний якісною технікою для показів, виготовити друкарську продукцію (плакати, банери) і провести рекламні акції на підтримку православного кіно [10].

До ювілею фестивалю вийшов DVD-диск, на якому записані всі фільми, які брали участь у фестивалі протягом 10 років; також ці фільми можна переглянути на спеціально створеному сайті – <http://www.pokrovkino.com/kinozal-pokrov.html>. Звісно, що такі інформаційні ресурси забезпечують доступність та мобільність використання православними церквами і пересічними вірянами кіно з місіонерською метою.

В Україні християнські церкви, переважно протестантського напрямку, заснували християнський кінофестиваль «Світло», який і відбувся у Києві 30 вересня 2013 р. [7]. Ініціатором кінофестивалю виступила Спілка християнських письменників України. Кінофестиваль «Світло» – це об'єднання творчих людей, що люблять та створюють «добрий» кінопродукт. Організатори орієнтовані на створення морального кіно, яке «нестиме світло у людські душі». Головна мета організаторів – створити новий конкурс для митців, які пропагуватимуть кіно без насилля, аморальності.

У «Регламенті I Християнського кінофестивалю «Світло» зазначається, що завданням заходу є: встановлення та розширення творчих зв'язків між кінематографістами-християнами; відкриття нових імен, надання початківцям можливості отримати оцінку професіоналів та збагатитися досвідом; популяризація морального кіно, інтеграція його у загальний теле-, кінопроцес; підвищення загального професійного рівня. Учасником фестивалю може бути як професіонал, так і початківець, представник будь-якої християнської конфесії [12].

Президент фестивалю «Світло», голова Спілки християнських письменників України Костянтин Шаповалов щодо мети заснування кінофестивалю зазначив: «В Україні достатньо людей, не обов'язково людей церковних, які б хотіли бачити хороше, добре кіно, моральне кіно. Воно могло б нести добро, світло, істину Божу, через нього могли б виховуватися діти, нове покоління, підлітки – ті, за ким, загалом, майбутнє нашої країни» [11]. «Ми хочемо, щоб на екранах телевізорів і в кінотеатрах більше показували фільмів моральних, якісних, які надихають робити добро і бути добрими», – сказала в інтерв'ю всеукраїнській газеті «Україна молода» заступник директора I Християнського кінофестивалю «Світло» Світлана Тимошенко. Організатори фестивалю вирішили об'єднати творчих людей, які знімають «кіно без насилля», і створити платформу для популяризації «світлого, культурного, просвітницького кіно» в Україні й за кордоном. Передбачається, що це активізує християнських інтелектуалів та митців і посприє українській культурі загалом. «Ми намагаємося зробити

програму не так релігійною, як загальнолюдською, що спонукає до роздумів, до перегляду свого ставлення чи поглядів на основі моральності, – пояснює Світлана Тимошенко. – Християнські фільми мають зацікавити не лише активістів церковних парафій чи священників, а й широкий загал, щоб ці ідеї та цінності стали значимими для багатьох прошарків нашого суспільства» [6, с. 6]. Тому до журі конкурсу запросили відомого режисера, заслуженого діяча мистецтв України Михайла Ілленка та художника-постановника близько 60 фільмів, члена Національної спілки кінематографістів України Віталія Яська.

У фестивалі брали участь понад 30 студій і окремих режисерів із чотирьох країн – України, Білорусі, Росії й США. Кожна зі студій запропонувала по кілька фільмів, соціальних роликів, музичних кліпів. Фестиваль – екуменічний, адже на ньому були конкурсні роботи представників різних християнських конфесій [6, с. 6].

Спектр фільмів-учасників «Світла» різноманітний: повнометражні, короткометражні документальні та ігрові роботи, фільми для дітей, соціальні ролики та музичні кліпи. За результатами конкурсної програми були відзначені: номінація «Кращий короткометражний ігровий фільм»: 3 місце – «Поговори зі мною, тату!», реж. Ілля Воевудчук, Україна, Київ; 2 місце – «Цвяхи», реж. монахиня Іоанна (Орлова), Білорусь, Мінськ; 1 місце – «Як Спаситель у гості ходив», реж. Віталій Любецький, Білорусь, Мінськ; номінація «Краща режисерська робота» отримала єдиного тріумфатора, якого підтримало Об'єднання кінематографістів України, а саме режисера Віталія Любецького з Білорусі. Судді особливо підкреслили його роботу у фільмі «Лампадка»; номінація «Кращий музичний кліп»: 1 місце – «Пробач», реж. Віктор Завальнюк; номінація «Кращий соціальний ролик»: 1 місце – «Ціни життя», реж. Роман Гураль, Україна, Тернопіль; номінація «Кращий короткометражний документальний фільм»: 1 місце – «Довіра», реж. Сергій Шараєвський, Україна, Луцьк; номінація «Кращий фільм для дітей»: 1 місце – «Хтось поряд. Зустріч», реж. Марія Ховенко, Росія, Москва. Головний приз кінофестивалю, Гран-прі, отримала команда, яка представила фільм «Владика Андрій» про митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. Приз отримали відомі українські режисери Олесь Янчук та Михайло Шаєвич. Члени журі відзначили особливу майстерність творців, а також професійну режисуру, драматургію та ідею стрічки [7].

Усі роботи з кінофестивалю глядачі можуть переглядати на телеканалах CNL, «Культура» та «Глас», відтак після фестивалю кінострічки продовжують використовуватися як церквами, так і простими

віруючими для евангелізаційної та місіонерської роботи як безпосередньо в щоденному житті, так і на конфесійному телебаченні, в тому числі в соціальних мережах.

Таким чином, кіно зорієнтоване на масову аудиторію, відтак на публічний показ. Кінофестиваль православного кіно «Покров» та Християнський кінофестиваль «Світло» реалізують це завдання, а також стають майданчиком для спілкування церкви, професіоналів у кіноіндустрії, медійників, воцерковлених та пересічних глядачів. Християнські церкви, як у світовому, так і українському контексті, здійснили значний поступ у сфері використання кіно як засобу місіонерської роботи та інтеграції християнських цінностей у цей популярний жанр сучасної маскультури.

«Перегляд кінофільму не лише пов'язаний із поширенням ідей, поглядів, інформації, місце перегляду часто стає зоною для міжособистісного горизонтального спілкування» [9, с. 106]. Відтак, християнські кінофестивалі відповідають на одну з найголовніших потреб людини постмодерної доби – спілкування. На сьогоднішній день кіно – це елемент релігійного мистецтва і засіб комунікації, це – видовищний вид мистецтва, який сильно впливає не лише на свідомість, але й на почуття, підсвідомість. Розуміючи важливість і специфіку цього мистецького засобу для сучасної людини, вихованої глобалізованою маскультурою, церква використовує його потенціал для досягнення своїх місіонерських цілей, що скеровані як на людину, так і на суспільство загалом.

Список використаних джерел:

1. 10 лет под «Покровом»: чем живет православный кинематограф? // Фома в Украине. – 2012. – № 10. – С. 78–81.
2. В Києві відкривається XI Міжнародний фестиваль православного кіно «Покров» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/culture/2013-10-11/86622>
3. Відео- та аудіокасети у формуванні культури й свідомості // Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа. – Львів : Вид-во УКУ, 2004. – 440 с.
4. Кіно – рушій культури і джерело цінностей // Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа. – Львів : Вид-во УКУ, 2004. – 440 с.
5. Кіно – рушій культури і джерело цінностей // Церква і соціальна комунікація: Найголовніші документи Католицької Церкви про пресу, радіо, телебачення, інтернет та інші медіа. – Львів : Вид-во УКУ, 2004. – 440 с.

6. Мазурін М. Уроки людинознавства / Михайло Мазурін // День. – 2004. – № 191. – С. 7.
7. Музиченко Я. «Світло», що зігріє / Ярослава Музиченко. – Україна молода. – 2013. – 18 вересня. – № 134. – С. 6.
8. Мухоморова Т. Християнський кінофестиваль «Світло» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://theology.in.ua/ua/index/exclusive/reportage/53850/>
9. Основы социальной концепции РПЦ. – Б.м., 2000. – С. 54.
10. Петрушкевич М. С. Релігійні комунікації: християнський контекст / Марія Петрушкевич. – Острог : Видавництво Ну «Острозька академія», 2011. – 228 с.
11. Положение «О международном фестивале православного кино «Покров» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pokrovkino.com/festival-pravoslavnogo-kino-pokrov/polozhenie-festivalya.html>
12. Президент кінофестивалю «Світло» Костянтин Шаповалов підводить підсумки події 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.shpu.com.ua/index.php/media-info/arkhiv-novin/153-prezident-kinofestivalya-svet-podvodit-itogi-sobytiya-2013-goda>].
13. Регламент I Християнського кінофестивалю «Світло» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://risu.org.ua/>
14. X юбилейный фестиваль православного кино «Покров» закрылся [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orthodoxy.org.ua/node/57765>
15. XI Международный православный кинофестиваль «Покров». – Киев, 2013. – С. 5–12.